

К. е. н. Губін К. Г.

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Україна

Головні завдання реформування української системи формування доходів

Розвиток системи формування доходів в Україні в останні тринадцять років характеризується суперечливими тенденціями. Незважаючи на високі (в середньому) темпи зростання доходів населення, їх рівень у більшості українців лишається дуже низьким. Ситуацію ускладнює висока диференціація статків. Позитивною тенденцією є закріплення інституціоналізації доходів ринкового типу, проте, поряд з ринковими, зберігаються неринкові форми доходів, зокрема корупційна рента. Неринкова орієнтація на перерозподіл доходів та власності поки що не повністю заміщена ринковою орієнтацією на формування доходів на основі створення вартості.

Вкрай негативно на статках українців позначилася економічна криза 2014 року. Особливої гостроти знову набуває проблема нерівності доходів, адже кризові витрати розподіляються нерівномірно. У короткостроковому періоді нерівність можна дещо знизити за рахунок змін у функціонуванні системи формування доходів, проте для отримання суттєвого і довготривалого ефекту необхідно змінювати саму систему.

Нерівність доходів населення визначається двома головними аспектами: особливостями функціонування системи формування доходів та структурою системи формування доходів. При дослідженні проблеми нерівності доходів населення слід уникати наївного функціоналізму. Не варто перебільшувати можливості регулювання нерівності шляхом коригування функціонування системи, адже система формування доходів – комплексне утворення, яке має власну рівновагу і власні механізми відновлення рівноваги.

Особливо актуальне це положення для України, через низьку керованість економіки (значна частина якої знаходиться у тіні), дорожнечу розвиненої системи регулювання економіки (і нестачу бюджетних коштів) й корумпованість чиновницького апарату, що здійснює регулювання (незважаючи на певні позитивні зрушення в 2014 році, ще, мабуть, передчасно говорити про радикальне зниження рівня корупції).

Оскільки особливості функціонування системи формування доходів піддаються коригуванню лише в обмеженому діапазоні, для суттєвого зниження нерівності в Україні необхідно змінювати структуру системи формування доходів.

Нерівність умов людського розвитку, й, відповідно, висока диференціація доходів, в Україні зумовлені передовсім комплексом глибинних проблем, а не окремими помилками державного регулювання доходів, чи злою волею олігархів або корумпованих чиновників. Тому неможливо вирішити проблему надмірної нерівності лише за рахунок удосконалення механізмів регулювання

доходів. Для вирішення комплексних проблем потрібен комплексний підхід.

Відповідно до базових рис соціально-ринкової системи формування доходів, головні завдання реформування вітчизняної системи формування доходів можна сформулювати наступним чином:

1) конкурентний ринок має стати основним механізмом координації господарської діяльності; неринкові фактори прийняття економічних рішень мають бути нівельовані;

2) потрібно розбудувати розвинену систему регулювання економіки, яка має органічно поєднувати державне, корпоративне та громадське регулювання;

3) необхідно досягти високої ефективності господарської системи;

4) слід забезпечити приблизний баланс соціально-економічних сил у суспільстві;

5) громадянське суспільство має розвинути ефективні важелі впливу на бізнес та здатність нав'язувати йому принципи нееквівалентної справедливості.

В країнах Заходу подібні риси соціально-ринкової системи формування доходів розвивалися у комплексі та поступово. В Україні реалізація цих завдань вимагатиме багатьох заходів, серед яких передовсім слід відмітити збільшення соціально-економічної сили основної частини населення на противагу політичній та економічній еліті (які мають бути максимально відокремлені одна від одної).

Саме вирівнювання соціально-економічних сил може стати рушійною силою реформи української системи формування доходів, оскільки воно здатне дати поштовх розвитку соціального партнерства, відокремленню держави від бізнесу, посиленню соціальної спрямованості виробництва (зокрема, збільшенню частки оплати праці у ВВП), зниженню ступеню експлуатації праці та землі тощо.

На наш погляд, це вирівнювання слід починати з розвитку вільного асоціювання. На даний момент можна виділити два основні шляхи формування традицій вільного асоціювання в Україні: кризовий та покроковий. Перший шлях пов'язаний з виникненням якоїсь кризової ситуації, яка примушує людей об'єднуватися та підійматися на боротьбу. Покроковий напрям розвитку вільного асоціювання пов'язаний із поступовим привчанням людей до об'єднання. Спочатку українці кооперуються для вирішення найпростіших питань, а потім, набувши досвіду успішного співробітництва, можуть ставити перед собою більш складні завдання. Поширення традицій вільного асоціювання тісно пов'язане із розвитком в Україні громадянського суспільства: ці процеси підсилюють один одного.

Іншим актуальним завданням є розвиток конкурентного середовища, позбавленого неринкових методів боротьби. Для цього в Україні необхідно передовсім:

1) забезпечити відокремлення бізнесу від політичної влади;

2) рішуче боротися з корупцією на всіх рівнях;

3) надати юридичним та фізичним особам повний спектр економічних прав та обов'язків з ефективними механізмами їх реалізації за зразком країн із правовою економікою;

- 4) забезпечити всім суб'єктам господарювання рівні умови економічної діяльності;
- 5) протидіяти монополізму та недобросовісній конкуренції;
- 6) розвивати ринки та ринкові інститути;
- 7) удосконалювати інфраструктуру ринку;
- 8) поширювати правову свідомість;
- 9) розвивати у громадян ринкове мислення.

Також вкрай важливо послабити кореляцію умов людського розвитку із рівнем доходів, соціальним статусом і соціальним капіталом, аби можливості розвитку розподілялися більш рівномірно, ніж заможність і зв'язки. Це дозволить протистояти «замиканню» нижчого класу, самовідтворенню бідності.

Підсумовуючи, слід зазначити, що розподіл умов людського розвитку в Україні набув ознак бінарності: основній частині суспільства, що не має сприятливих можливостей, протистоїть вузький прошарок багатих та надбагатих людей, що наділені доступом до усіх сучасних можливостей розвитку людського потенціалу. В результаті масштаби нерівності доходів такі, що будь-які спроби поверхневого впливу на функціонування системи не здатні вирішити цю проблему. Для радикального зниження ступеню диференціації доходів населення необхідно змінювати систему формування доходів на соціально-ринкову.

Розбудова соціально-ринкової системі формування доходів потребуватиме десятиріччя і багатьох перетворень. Серед найактуальніших завдань слід відмітити: збільшення соціально-економічної сили основної частини населення на протигагу політико-економічній еліті; формування потужного громадянського суспільства; розвиток конкурентного середовища, позбавленого неринкових методів боротьби; послаблення кореляції умов людського розвитку із рівнем доходів, соціальним статусом і соціальними зв'язками а також боротьбу із корупцією.